

Participarea socială a persoanelor vârstnice

Aurora Lupaș

Universitatea de Vest „Vasile Goldiș” din Arad

Abstract:

Older people represent a category which specifically constitutes the object of social worker intervention. The modern society treats the elderly with disbelief the uselessness, by creating a culture of young people where the older person finds his or her place increasingly difficult. Promoting the concept of „active aging” assumes education and formation for a lifetime, making withdrawing from activity progressive, by practicing activities beneficial to health.

Keywords: social participation; active aging; elderly; quality of life; loneliness; social services for the elderly.

Conceptul de “îmbătrânire activă” proiectează o societate în care persoanele vârstnice sunt încurajate și au posibilitatea de a duce o viață pe cât posibil sănătoasă, productivă, participativă și independent.

Persoanele vârstnice reprezintă una din categoriile care constituie în mod special obiectul intervenției asistenților sociali. Dacă civilizațiile antice apreciau și foloseau înțelepciunea bătrânilor, societatea modernă tratează cu neîncredere utilitatea persoanelor vârstnice, dezvoltând o cultură a tinerilor în care vârstnicul își găsește din ce în ce mai greu locul.

De multe ori vârstnicul a pierdut în lupta sa pentru o existență decentă. Mulți dintre bătrâni trăiesc sub pragul de sărăcie, mulți renunță la facilitățile confortului (căldură, apă, energie) din cauza veniturilor mici, sunt nevoiți să apeleze la serviciile cantinelor sociale și din cauza neputințelor fizice și a singurătății își părăsesc locuințele și recurg la internarea în instituțiile de ocrotire socială. Diminuarea, veniturilor, starea precară de sănătate și singurătatea sunt câteva dintre problemele cu care se confruntă vârstnicii și care au ca efect scăderea calității vieții lor.

Problematika vârstnicilor este complexă și în ultimele decenii ale secolului nostru percepția asupra îngrijirii vârstnicului s-a modificat și s-a nuanțat. În condițiile unei societăți sănătoase atitudinea caritabilă, de

înțelegere asociată cu sentimente de respect, afecțiune și empatie ajută persoana vârstnică să-și trăiască această perioadă din viață liniștit și împăcat ca într-o toamnă frumoasă și blândă la sfârșit de recoltă.

Din cauza veniturilor insuficiente, a stării de sănătate precare, a relațiilor sociale diminuate, persoanele vârstnice se află în situația de risc, de marginalizare.

Obiectivul intervenției asistenței sociale este de a sprijini pe cei aflați în dificultate să obțină condițiile necesare unei vieți decente, ajutându-i să-și dezvolte propriile capacități și competențe pentru o funcționare socială corespunzătoare.¹

Pe o perioadă de timp mai scurtă sau mai lungă aceste persoane sau grupuri nu pot duce o viață activă, fără un ajutor economic sau fără un suport fizic, moral sau social din exterior și de aceea statul trebuie să intervină acordându-le asistență socială.

Pentru a răspunde la întrebarea: *De ce este necesară acordarea de asistență socială unor anumite categorii de persoane?* trebuie să pornim de la înțelegerea semnificației termenului de nevoi sociale. Nevoile sociale reprezintă ansamblul trebuințelor, necesităților, cerințelor indispensabile unei persoane pentru asigurarea condițiilor de viață, în vederea unei integrări sociale optime. În practica asistenței sociale putem identifica numeroase trebuințe atât biologice, psihologice cât și sociale.

Psihologul american, Abraham Maslow a creat un model numit ierarhia nevoilor. Această ierarhie a nevoilor, a trebuințelor umane este structurată pe mai multe niveluri și cu cât oamenii sunt motivați de trebuințe aflate la niveluri superioare, cu atât sunt mai productivi, mai eficienți. La baza piramidei se află nevoile elementare, cele de ordin fiziologic: apă, hrană îmbrăcăminte. Odată satisfăcute aceste nevoi, oamenii au nevoie de securitate, adică asigurarea unei locuințe, a unei pensii, adică tot ceea ce îi conferă omului, în cazul nostru, vârstnicului siguranță și securitate. Satisfacerea nevoilor fiziologice și a celor de securitate conduc spre apariția unor nevoi de ordin superior, a nevoilor sociale. Cu toții simțim nevoia de a aparține unui grup și de a aparține cuiva, de a fi iubiți și acceptați. Cu atât mai mult la vârstnici satisfacerea nevoilor sociale este foarte importantă, pentru ei a rămâne activi și implicați în viața comunității contează mult și se răsfrânge pozitiv și asupra stării lor de sănătate. *Nevoia de stimă* se referă la nevoia de a fi bine cunoscut de către ceilalți și la nevoia individului de a se simți valoros, competent și respectat. În situația în care individul este

¹ Zamfir, Cătălin, (coord.), *Politici sociale în România*. București: Editura Expert, 1999, 63.

ridiculizat, defăimat, discreditat sau evaluat negativ, se va simți rănit și nevoile de pe acest nivel nu sunt satisfăcute. Vârstnicul are nevoie de liniște, confort, stimă, respect, demnitate și ar dori să-și valorifice cunoștințele profesionale, experiența de viață, experiența în cadrul familiei. Valorificarea potențialului persoanelor vârstnice se face cel mai bine în cadrul comunității, în activitățile de voluntariat. Nevoia de autorealizare sau împlinire de sine presupune construirea unei imagini de sine favorabile care să conducă la împlinirea socială. De multe ori, vârstnicul are o stimă de sine scăzută rezultată din incapacitatea de a-și rezolva problemele.

Asistența socială a persoanelor vârstnice este privită, uneori, ca o problemă, deși o populație care îmbătrânește nu este în mod necesar o problemă.²

Nevoia și dependența socio-medicală a persoanei vârstnice este determinată prin anchetă socială realizată de primăria de domiciliu și stabilită potrivit grilei naționale de evaluare a nevoilor persoanelor vârstnice.

Asistența socială abordează aceste probleme la diferite niveluri:

1. la nivel individual – asistența economică, psihologică;
2. la nivel interpersonal și de grup - terapii de familie, ale grupurilor sociale marginalizate;
3. la nivel comunitar - rezolvarea conflictelor etnice, grupale, mobilizarea energiilor individuale și colective pentru refacerea resurselor necesare integrării lor normale.

Serviciile de asistență socială au ca finalitate să ajute indivizii, grupurile sau comunitățile să depășească perioadele de dificultate, adaptându-se la o viață normală.

Sistemul de asistență socială se compune din:

- o sistemul de beneficii de asistență socială;
- o sistemul de servicii sociale.

Dacă beneficiile sociale suplinesc un deficit de resurse, serviciile de asistență socială se adresează unui deficit de capacități, având ca scop principal dezvoltarea, corectarea sau refacerea unor capacități individuale sau comunitare necesare unei vieți normale și autosuficiente. Beneficiile de asistență socială se acordă persoanelor vârstnice care se găsesc în situații de vulnerabilitate cum ar fi: veniturile lor nu sunt suficiente pentru asigurarea unui trai decent, nu se pot gospodări singure și necesită asistență și îngrijire.

² Marshall, M., *Asistența socială pentru bătrâni*. București: Editura Alternative, 1993, 43.

Legea 292/ 2011 în Cap. IV, secțiunea a 4-a se ocupă de asistența socială a persoanelor vârstnice. Potrivit art. 94-(1)³ beneficiile de asistența socială se acordă persoanelor vârstnice care se găsesc în situații de vulnerabilitate, respectiv: nu realizează venituri proprii sau veniturile lor ori ale susținătorilor legali nu sunt suficiente pentru asigurarea unui trai decent și mediu sigur de viață; se află în imposibilitatea de a-și asigura singure activitățile de bază ale vieții zilnice, nu se pot gospodări singure și necesită asistență și îngrijire; nu au locuință și nici posibilitatea de a-și asigura condițiile de locuit pe baza resurselor proprii; se află în alte situații de urgență sau de necesitate, prevăzute de lege.

Beneficiile de asistență socială pentru persoanele vârstnice sunt: beneficiile de asistență socială pentru prevenirea și combaterea sărăciei și a riscului de excluziune socială; indemnizații de îngrijire, acordate în condițiile legii; alocații sau contribuții pentru asigurarea calității serviciilor sociale, destinate acoperirii costurilor hranei în cantine sociale, în centrele rezidențiale de îngrijire, precum și pentru susținerea unor suplimente nutriționale; facilități privind transportul urban și interurban, telefon, radio-tv, achiziția de produse alimentare, bilete de tratament balnear sau pentru recreere, precum și a altor servicii; ajutoare pentru situații care pun în pericol viața și siguranța persoanei vârstnice, precum și pentru evitarea instituționalizării; ajutoare în natură precum: alimente, încălțăminte, îmbrăcăminte, medicamente și dispozitive medicale, materiale de construcții și altele asemenea.

Beneficiile de asistență socială reprezintă un suport cu ajutorul căruia persoanele vârstnice resimt mai ușor reducerea veniturilor, scăderea puterii de cumpărare și diminuează riscul de sărăcie și excluziune socială a lor.

Serviciile comunitare acordate persoanelor vârstnice se realizează cu acordul acestora și au în vedere, conform art.7 (1) lit. a-c, din Legea 17/2000:

- a. îngrijirea temporară sau permanentă la domiciliu;
- b. îngrijirea temporară sau permanentă într-un centru de îngrijire pentru persoane vârstnice;
- c. îngrijirea în centre de zi, cluburi pentru vârstnici, case de îngrijire temporară, apartamente și locuințe sociale și altele asemenea, acestea din urmă având rolul de a sprijini menținerea la domiciliu, cât mai mult posibil.⁴

³ Legea 292/ 2011 a asistenței sociale, Cap. IV, secțiunea a 4-a , art. 94-(1).

⁴ Legea 17/2000 privind asistența socială a persoanelor vârstnice,art.7 (1) lit. a-c.

Textul legii lasă deschisă posibilitatea diversificării acestor servicii. Prin urmare, autoritățile locale au posibilitatea de a răspunde nevoilor vârstnicilor la nivel local, pe măsura resurselor de care dispun în acest plan.

Factorii de risc social și gradul de dependență a persoanei vârstnice influențează opțiunea acesteia spre un anumit program de îngrijire: la domiciliu sau rezidențial.

Pentru asigurarea îngrijirii la domiciliu a persoanei vârstnice aflată în situația de dependență socio-medicală, stabilită potrivit grilei naționale de evaluare a nevoilor persoanelor vârstnice, consiliile locale pot angaja personal de îngrijire. Acordarea serviciilor de îngrijire personală la domiciliu a persoanelor vârstnice se realizează de către îngrijitorul formal sau informal. Îngrijirea formală se asigură de persoana calificată, certificată profesional, în condițiile legii, în timp ce îngrijirea informală se asigură de membrii ⁵de familie, prieteni, vecini sau o altă persoană necalificată care își asumă responsabilitatea îngrijirii persoanei.

Serviciile comunitare asigurate persoanelor vârstnice dependente, fie la domiciliu, fie în căminele pentru vârstnici sunt de trei tipuri: servicii sociale, servicii sociomedicale și servicii medicale.

Serviciile comunitare acordate persoanelor vârstnice la domiciliu urmăresc menținerea la domiciliu a persoanelor încadrate într-un grad de dependență. În acest sens, serviciile acordate sunt destinate îndeplinirii activităților de bază, prevenirii sau limitării degradării autonomiei funcționale, prezervării stării de sănătate și asigurării unei vieți decente și demne.⁶

Ajutorul practic pe care asistentul social îl poate oferi vârstnicului este: de a obține informația corectă de la pacient; de a deține informația corectă și recentă cu privire la serviciile sociale existente. Punctele expuse sunt esențiale în munca asistentului social.

Este foarte important ca asistentul social să obțină o informație corectă deoarece acest lucru îl ajută să identifice problema clientului, ceea ce duce la aflarea cauzei problemei și soluționarea ei. Cunoscând problema clientului putem oferi soluții. Soluțiile pot fi formulate nu doar datorită unei cunoașteri corecte a problemei pacientului ci și pe baza cunoașterii ajutorului care poate fi acordat. Dacă asistentul social are informații corecte

⁵ Zamfir, Elena, Preda Marian (coord.), *Diagnoza problemelor sociale comunitare. Studii de caz*, București: Editura Expert, 2000, 32.

⁶ Ordinul 246/2006 privind aprobarea Standardelor minime specifice de calitate pentru serviciile de îngrijire la domiciliu pentru persoanele vârstnice și pentru centrele rezidențiale pentru persoanele vârstnice.

cu privire la acest ajutor, el poate să-l coreleze și să-l planifice în raport de nevoile existente.

O altă sarcină care intră în competența asistentului social este de a-i organiza pe alții să realizeze îngrijirea propriu-zisă, stabilind diferite forme de îngrijire, grupe de voluntari sau cluburi (centre rezidențiale, centre de zi). Câteva astfel de activități ar putea fi: activitățile de lucru manual (confeccionarea de ornamente pentru împodobirea centrului în funcție de anotimpul din an, confeccionarea de felicitări și mărtișoare, tricotat și croșetat diferite obiecte). Produsele realizate de vârstnici ar putea fi expuse în comunitate sau oferite diversilor sponsori sau parteneri. Tot pentru a se simți utili și a le crește stima de sine, vârstnicii pot desfășura activități de autogospodărire, grădinărit.

După-amiezile ar putea fi mai frumoase pentru vârstnici dacă ei ar participa la jocuri interactive de stimulare cognitivă, discuții libere pe diverse teme: religioase, literare, medicale, istorice, sociale, financiare, psihologice, etc., ar desfășura activități de informare prin invitarea unor specialiști pe diferite domenii de interes public. Este importantă comunicarea de informații pe care asistentul social o poate acorda vârstnicilor, însă de o mare importanță este realizarea comunicării sentimentelor de către vârstnic.

Dacă vârstnicul refuză ajutorul asistentului social, acesta trebuie să respecte alegerea făcută, dacă această alegere nu pune în pericol viața lui sau a celor din jur.

După ce are loc comunicarea de informații asupra ajutorului posibil ce poate fi acordat, asistentul social poate influența alegerea clientului numai în interesul acestuia. Un alt lucru pe care asistentul social trebuie să-l facă este să dea idei pozitive despre utilizarea abilităților și energiilor vârstnicilor. Îndrumarea acestor abilități și energii trebuie să fie făcută spre domenii accesibile sănătății fizice și intelectuale ale bătrânilor.

Tot în vederea realizării unei bune comunicări cu vârstnicul, Mary Marshall propune câteva reguli care facilitează această comunicare cu vârstnicii: să se facă eforturi de a înțelege istoria vieții bătrânului, să se acorde importanță comunicării nonverbale, să se depășească blocajele printr-o comunicare afectivă, o strângere de mână.⁷

Pe lângă toate lucrurile pe care un asistent social poate și trebuie să le facă în lucrul cu vârstnici, ca de altfel în munca lui cu oricare categorie de oameni, el trebuie să protejeze ajutorul familial de care dispune vârstnicul.

⁷ Marshall, M. *Asistența socială pentru bătrâni*, București: Editura Alternative, 1993, 28.

Astfel, asistentul social are sarcina de a instrui și de a ajuta familia să se implice în acordarea ajutorului și de a dezvolta strategii cu privire la asistența socială a persoanelor de vârstă a treia. Asistentul social are sarcina de a încuraja familia în a menține vârstnicul în familie, de a informa familia cu privire la locurile în care ei pot solicita și găsi ajutor în caz de nevoie și de a prezenta formele de ajutor, atât vârstnicilor cât și familiei. Și pentru vârstnicii rezidenți, menținerea legăturilor cu familia este o parte importantă a vieții lor, indiferent cât de frecvente sunt vizitele acestora. Chiar în cazul în care contactul cu familia este minim, amintirile și trăirile vârstnicilor sunt legate constant de familie.

Asistentul social trebuie să efectueze vizite la domiciliul persoanelor vârstnice. Problemele cum ar fi sprijinul economic, îngrijirea sănătății, socializarea rămân preocupările cele mai serioase ale vârstnicilor. Aceste probleme care se ivesc în familia lărgită pot fi soluționate cu mult tact, răbdare și înțelegere de către asistentul social prin consiliere pentru a rezolva conflictele apărute. O problema extrem de importantă este și aceea a consilierii familiilor vârstnice cu risc de abandon, situație în care asistentul social trebuie să se implice în observarea, ascultarea, înțelegerea, evaluarea și soluționarea cazului în sensul cel mai potrivit și benefic pentru vârstnic.

Pensionarea este considerată de mulți autori ca o mare încercare, fiind percepută ca o pierdere. Această etapă poate fi însă depășită cu bine. Dacă asistentul social ar îndruma și consilia persoanele care se pregătesc de pensionare. Foarte folositor este rolul asistentului social în special în cazul celor pensionați pe caz de boală, a celor care își pierd brusc capacitatea de lucru, fapt care intervine în mod agresiv atât pe plan economic, cât și pe plan psihic.

Asistentul social în munca sa cu persoanele vârstnice trebuie să încurajeze relațiile între comunitate și aceștia, ei, însă nu trebuie să lase totul pe seama asistentului social. Vârstnicul trebuie să prețuiască atenția ce i se acordă și să răspundă emoțional. La rândul său, asistentul social trebuie să-și pună în valoare calitățile necesare de asistent social: „un temperament calm, o atitudine noncritică, încredere în sine, abilitatea de a empatiza și preocuparea sinceră pentru celălalt, răbdare, conștiință de sine, obiectivitate”.⁸

Principiile care au la bază valorile fundamentale ale asistenței sociale: furnizarea de servicii în sprijinul beneficiarilor, respectarea demnității și unicității individului, a confidențialității și integrității persoanei,

⁸ Buzducea, D. *Sisteme moderne în asistența socială*, Iași: Editura Polirom, 2009, 63.

autodeterminării și competenței profesionale se vor regăsi și în comportamentul asistentului social față de persoana vârstnică.

Concluzii

Am văzut că toate aceste schimbări pe plan fizic, social și psihic, pot accelera sau încetini procesul de îmbătrânire și pentru mulți vârstnici, bătrânețea poate fi o perioadă de criză. Această criză se accentuează tot mai mult datorită pierderilor care survin și care sunt determinate de factori fizici, psihici și sociali, factori care determină persoana vârstnică să ajungă dependentă de cineva. În această situație a omului împovărat de grijile și neputințele bătrâneții trebuie să vedem ce poate oferi munca socială acestui grup, acestei categorii de oameni.

În ciuda tuturor provocărilor, îmbătrânirea populației oferă, de asemenea, o oportunitate de dezvoltare societății românești. Îmbunătățirile suplimentare în domeniul sănătății și educației, precum și un număr mai mare de persoane care dispun de timp după pensionare vor oferi României un grup de vârstnici capabili să contribuie semnificativ la dezvoltarea societății românești prin participarea lor socială. S-a observat că există o legătură între implicarea civică, atât prin rețele sociale formale, cât și informale și îmbunătățirile aduse printr-o varietate de măsuri de creștere a nivelului de bunăstare, inclusiv a nivelului de fericire, a satisfacției cu privire la viață, a stimei de sine, a sentimentului de control, a sănătății fizice,

Conceptele de „îmbătrânire activă” și „solidaritate între generații” care au fost lansate prin declararea anului 2012 „Anul european al îmbătrânirii active și al solidarității între generații” de către Parlamentul European sunt puse în practică prin măsuri care să demonstreze că vârstnicii nu sunt o povară pentru societate ci, din contră, au un rol activ în societate, sunt utili și rămân o resursă importantă de cunoștințe, experiență profesională, conștiinciozitate, dăruire și exemplu pentru tineri.

UE consideră conceptul de îmbătrânire activă, ca fiind esențial pentru atingerea obiectivelor Strategiei Europa 2020; în acest sens România a adoptat Strategia privind îmbătrânirea activă și protecția persoanelor vârstnice 2015-2020 care are ca și obiective prioritare:

1. prelungirea și îmbunătățirea calității vieții persoanelor vârstnice
2. promovarea participării sociale active și demne a persoanelor vârstnice

3. obținerea unui grad mai ridicat de independență și siguranță pentru persoanele cu nevoi de îngrijire de lungă durată.⁹

Bibliografie

- Buzducea, D. *Sisteme moderne în asistența socială*. Iași: Editura Polirom, 2009.
- Buzducea, D. (coord.). *Asistența socială a grupurilor de risc*. Iași: Editura Polirom, 2010.
- Marshall, M. *Asistența socială pentru bătrâni*. Bucurști: Editura Alternative, 1993.
- Zamfir, Cătălin, (coord.). *Politici sociale în România*. București: Editura Expert, 1999.
- Zamfir, Elena, Preda Marian (coord.). *Diagnoza problemelor sociale comunitare. Studii de caz*. București: Editura Expert, 2000.
- *** Legea 466/2004 privind statutul asistentului social.
- *** Legea 17/2000 privind asistența socială a persoanelor vârstnice.
- *** Legea 292/2011 a asistenței sociale.
- HG nr. 886/2000 privind criteriile de încadrare în grade de dependență a vârstnicilor.
- OG. 68/2003 ordonanța privind serviciile sociale.
- Ordinul 246/2006 privind aprobarea Standardelor minime specifice de calitate pentru serviciile de îngrijire la domiciliu pentru persoanele vârstnice și pentru centrele rezidențiale pentru persoanele vârstnice.
- Strategia națională pentru promovarea îmbătrânirii active și protecția persoanelor vârstnice pentru perioada 2015-2020, Guvernul României, prin Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice.

⁹ Strategia națională pentru promovarea îmbătrânirii active și protecția persoanelor vârstnice pentru perioada 2015-2020, Guvernul României, prin Ministerul Muncii, Familiei, Protecției Sociale și Persoanelor Vârstnice.